

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA MILLIY MUSIQA ESHITISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA O'QITUVCHINING ROLI

Tajiboyev Elmurod Mahmudjonovich

*Namangan davlat pedagogika instituti ART pedagogika kafedrası dotsenti,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori PhD*

Annotatsiya: ushbu ilmiy maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida milliy musiqa eshitish ko'nikmalarini rivojlantirishda o'qituvchining pedagogik roli va metodik yondashuvlarning samaradorligi tadqiq etildi. Maqolada milliy musiqa madaniyati, musiqiy estetik idrok, hamda didaktik innovatsiyalarni qo'llash orqali o'quvchilarda milliy musiqiy identitet va kompetensiyalarni shakllantirish mexanizmlari konseptual tarzda tahlil qilinadi. Maqolada interaktiv, multimodal va raqamli pedagogik texnologiyalar, xususan, vizual-audio platformalar, virtual cholg'u simulyatorlari va axborot-kommunikatsiya vositalari yordamida ta'lim jarayonini transformatsiya qilish jarayonlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: pedagogik innovatsiyalar, raqamli pedagogika, multimodal ta'lim, estetik tarbiya, individual, differensial, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, virtual cholg'u simulyatorlari, musiqiy madaniyat, didaktik metodlar.

THE TEACHER'S ROLE IN DEVELOPING NATIONAL MUSIC LISTENING SKILLS IN PRIMARY STUDENTS

Annotation: This scientific article explores the pedagogical role of the teacher and the effectiveness of methodological approaches in developing national music listening skills among primary school students. The study conceptually analyzes mechanisms for shaping national musical identity and competencies in students through the application of national musical culture, musical-aesthetic perception, and didactic innovations. The article also examines the transformation of the educational process using interactive, multimodal, and digital pedagogical technologies, including visual-audio platforms, virtual instrument simulators, and information and communication technologies.

Keywords: pedagogical innovations, digital pedagogy, multimodal learning, aesthetic education, individual and differentiated approach, information and communication technologies, virtual instrument simulators, musical culture, didactic methods.

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В РАЗВИТИИ НАВЫКОВ СЛУШАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ МУЗЫКИ У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Аннотация: В данной научной статье исследуется педагогическая роль учителя и эффективность методических подходов в развитии навыков восприятия национальной музыки у учащихся начальных классов. В статье концептуально проанализированы механизмы формирования национальной музыкальной идентичности и компетенций учащихся через применение национальной музыкальной

культуры, музыкально-эстетического восприятия и дидактических инноваций. Также рассматриваются процессы трансформации учебного процесса с использованием интерактивных, мультимодальных и цифровых педагогических технологий, включая визуально-аудио платформы, виртуальные симуляторы музыкальных инструментов и информационно-коммуникационные технологии.

Ключевые слова: педагогические инновации, цифровая педагогика, мультимодальное обучение, эстетическое воспитание, индивидуальный и дифференцированный подход, информационно-коммуникационные технологии, виртуальные симуляторы музыкальных инструментов, музыкальная культура, дидактические методы.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimi shiddat bilan o'zgarayotgan globallashuv davrida nafaqat ilmiy-texnikaviy savodxonlikni, balki madaniy-ma'naviy merosga asoslangan shaxsning estetik va musiqiy tafakkurini rivojlantirishni ham o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan. Ayniqsa, musiqiy eshitish ko'nikmalari — ya'ni bolalarda musiqiy tinglov (auditsiya), ohang, ritm, timbr, dinamika va musiqa strukturasi elementlarini idrok etish malakalarini shakllantirish boshlang'ich ta'lim bosqichida muhim ahamiyat kasb etadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining musiqiy idroki va eshitish qobiliyati hali shakllanish bosqichida bo'lgani sababli, pedagogning metodik yondashuvi, didaktik mahorati va estetik-tarbiyaviy pozitsiyasi bu jarayonning muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu jihatdan qaralganda, musiqiy ta'limda o'qituvchining roli — bu faqatgina dars o'tuvchining emas, balki madaniy kompetensiyalarni shakllantiruvchi ijodiy rahnamo sifatidagi faoliyatdir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan olib borilayotgan ta'lim va madaniyat sohalariga oid tub islohotlar, ayniqsa, milliy qadriyatlarni tiklash, musiqiy merosni asrash va uni yoshlarga yetkazish masalalari bu yo'nalishdagi ilmiy va amaliy faoliyatga strategik asos yaratmoqda. Jumladan, 2022-yil 28-yanvarda qabul qilingan "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Prezident Farmonida [1], shuningdek "Ta'lim va tarbiya tizimini tubdan isloh qilish, uning sifatini yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorda [2] yosh avlodda milliy

o'zlikni anglash, estetik tafakkurni shakllantirish va san'atga mehr uyg'otish zarurligi alohida ta'kidlab o'tilgan.

Shu bilan birga, Prezidentning 2019-yil 1-avgustdagi qarori asosida musiqa va san'at maktablari o'qituvchilarining mehnat sharoitlarini yaxshilash hamda yoshlarni san'atga jalb qilish borasidagi davlat siyosati [3], musiqiy pedagogik jarayonning motivatsion va metodik bazasini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Davlat rahbarining san'at va ijod vakillari bilan bo'lgan uchrashuvlarida ham musiqaning yoshlar tarbiyasidagi o'rni alohida e'tirof etilib, milliy cholg'ular, xalq musiqasi va qadimiy ohanglar orqali tarixiy xotira va estetik ongni tiklash zarurligi qayd etilgan [4].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Milliy musiqa madaniyati va uning asosiy unsurlaridan biri bo'lgan milliy cholg'ular yosh avlodda estetik did, musiqiy tafakkur va madaniy identifikatsiyani shakllantirishda asosiy tarbiyaviy vosita sifatida tan olingan. Shu sababli, bosqichma-bosqich ta'lim jarayonida milliy musiqa eshitish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun innovatsion pedagogik yondashuvlar va metodik vositalarni qo'llash dolzarb ilmiy-amaliy vazifaga aylanmoqda. O'zbek musiqiy pedagogikasi sohasida olib borilgan tadqiqotlarda aynan milliy cholg'ular orqali musiqiy estetik tarbiya va eshitish ko'nikmalarini shakllantirish jarayonining metodologik asoslari keng tahlil qilingan.

O'zbekistonning taniqli musiqashunos va pedagog olimi A.A. Jalilovning "Milliy musiqa tarbiyasining nazariy-metodik asoslari" asarida [5] milliy cholg'ularni o'rgatish orqali bolalarda musiqiy qiziqish, estetik hissiyot va madaniy ongni shakllantirishning pedagogik yondashuvlari batafsil yoritilgan. Muallif o'quv jarayonida individual-differensial metodlarning ahamiyatini, shuningdek, milliy musiqa asboblari o'ld interfaol metodlarni qo'llash zarurligini ta'kidlaydi. Bu yondashuvlarning asosiy maqsadi - o'quvchilarning shaxsiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ularni milliy musiqa madaniyatiga chuqurroq jalb qilishdan iboratdir.

M.Teshaboyevning "O'quvchilarda milliy musiqa madaniyatini shakllantirishning metodik asoslari" monografiyasida [6] maktab yoshidagi bolalarda milliy cholg'ularni o'rgatishda innovatsion texnologiyalarning samarali

qo'llanilishi tahlil qilingan. Muallif ta'lim jarayonida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan, xususan, audio-vizual vositalar, interaktiv platformalar va virtual musiqiy muhitlardan foydalanish orqali eshitish ko'nikmalarini mustahkamlash va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish imkoniyatlarini ta'riflaydi. Ushbu metodikalar didaktik va estetik maqsadlarni uyg'unlashtirib, musiqiy ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Ilmiy maqolalar tahlilida G'. Islomovning "Musika ta'limida innovatsion texnologiyalarning o'rne" tadqiqoti alohida e'tiborga loyiqdir [7]. Unda muallif raqamli cholg'u dasturlari, interaktiv darslar va ijodiy muammoli vaziyatlarni yaratish orqali o'quvchilarda milliy musiqa eshitish ko'nikmalarini rivojlantirish mexanizmlarini amaliy misollar bilan asoslaydi. Tinkercad Music, Flat.io va Soundtrap kabi platformalarning didaktik imkoniyatlari ko'rsatilgan, ularning o'quvchilarning musiqaga qiziqishini oshirishda samaradorligi empirik tadqiqotlar orqali isbotlangan.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining pedagogika sohasidagi yetakchi olimlari, xususan N.Mamatqulov, Sh.Karimov va boshqalar tomonidan tayyorlangan "Boshlang'ich sinf o'quvchilarida milliy musiqa madaniyatini shakllantirish" bo'yicha metodik qo'llanmalarda [8] o'qituvchining professional kompetensiyasi, didaktik vazifalarni tizimli bajarish va individual yondashuv orqali eshitish ko'nikmalarini rivojlantirish strategiyalari belgilab berilgan. Ushbu metodikalar boshlang'ich ta'limda milliy musiqa tarbiyasining samarali tashkil etilishiga qaratilgan.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot jarayonida milliy musiqa eshitish ko'nikmalarini rivojlantirishda o'qituvchining roli va innovatsion pedagogik texnologiyalarning ta'lim samaradorligiga ta'sirini o'rganish maqsadida umumta'lim maktablarining boshlang'ich sinflarida eksperimental dars mashg'ulotlari, diagnostik testlar, so'rovnomalar hamda o'qituvchilar bilan intervyular amalga oshirildi. Eksperimental guruhlarda interaktiv ta'lim uslublari, audio-vizual va multimedia resurslar, shuningdek, virtual cholg'u dasturlari (masalan, Soundtrap, MusicLab) asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning milliy musiqa eshitish ko'nikmalarini sezilarli darajada oshirganligi kuzatildi.

Empirik ma'lumotlarga ko'ra, eksperimental guruhdagi o'quvchilarning 82 foizi milliy musiqa asboblari haqidagi bilimlarini an'anaviy usullarga nisbatan tezroq va samaraliroq egallaganliklarini bildirdi. Bu ko'rsatkich nazorat guruhiga qaraganda 2 barobar yuqoridir. Shuningdek, interaktiv metodlar va multimedia vositalari yordamida o'qitilgan bolalarning musiqiy tafakkuri, eshitish diqqatini jamlash qobiliyati va estetik didi sezilarli darajada rivojlandi.

Tadqiqot jarayonida qo'llangan muammoli o'qitish texnologiyasi, klasterli yondashuv va ijodiy integratsiya metodlari o'quvchilarda milliy musiqa asboblarning tarixi, tuzilishi hamda ijro texnikasini chuqurroq tushunishga imkon yaratdi. Virtual laboratoriyalar va multimodal prezentatsiyalar yordamida o'quvchilarning bilimni mustahkamlash darajasi 75 foizga oshgani qayd etildi.

O'qituvchilar bilan olib borilgan intervyular natijasida ma'lum bo'ldiki, musiqa faniga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni integratsiyalash darslarning interaktivligini oshirib, o'quvchilarning mustaqil ishlash va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini kuchaytirmoqda. Shu bilan birga, ba'zi maktablarda texnik jihozlarning yetishmasligi va darslik hamda metodik qo'llanmalardagi milliy cholg'ular bo'yicha materiallarning tizimlashtirilmaganligi ta'lim jarayonining to'liq samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'qituvchining faol pedagogik yondashuvi va innovatsion texnologiyalarning kompleks qo'llanilishi o'quvchilarning milliy musiqa eshitish ko'nikmalarini rivojlantirishda asosiy omil hisoblanadi. Virtual cholg'ular, interaktiv testlar, multimedia taqdimotlari va ijodiy loyiha ishlari o'quvchilarning musiqaga qiziqishini oshirib, ular orasida milliy madaniyatga bo'lgan ijtimoiy-psixologik munosabatni ijobiy tomonga o'zgartiradi.

Ta'lim jarayonida individuallashtirilgan va differensial yondashuvlarni qo'llash esa o'quvchilarning individual ehtiyojlari va qobiliyatlarini hisobga olib, milliy musiqa tarbiyasining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, pedagoglarning raqamli savodxonligini oshirish va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirishga doir malaka oshirish kurslarini tashkil etish zarurati dolzarb muammo sifatida qolmoqda.

XULOSA

Mazkur ilmiy tadqiqot davomida boshlang'ich sinf o'quvchilarida milliy musiqa eshitish ko'nikmalarini rivojlantirishda o'qituvchining o'rni va pedagogik faoliyati, shuningdek, innovatsion ta'lim texnologiyalarini ta'lim jarayoniga integratsiyalash metodikasi chuqur tahlil qilindi. Ilmiy izlanishlar natijasida aniqlandi-ki, o'qituvchining faol pedagogik pozitsiyasi va interaktiv, multimodal metodlarning qo'llanilishi o'quvchilarda musiqiy estetik idrok, tafakkur va madaniy-kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

Eksperimental tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, o'qituvchilarning milliy musiqa asboblari va eshitish ko'nikmalarini shakllantirishdagi metodik yondashuvlari o'quvchilarning didaktik faolligi, ijodiy fikrlashi hamda auditoriya faoliyatiga jalb qilinishini sezilarli darajada oshiradi. Innovatsion texnologiyalar, jumladan, virtual cholg'u simulyatorlari va interaktiv platformalardan samarali foydalanish o'quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini tizimli ravishda rivojlantirishga imkon beradi.

Ta'lim jarayonida individual-differensial yondashuvni qo'llash orqali o'quvchilarning individual ehtiyojlari va intellektual salohiyatlari hisobga olinadi, bu esa musiqiy ta'limning sifatini va natijadorligini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, o'qituvchilarning zamonaviy pedagogik texnologiyalar va raqamli vositalarni o'zlashtirishdagi malaka oshirish kurslari samaradorligini ta'minlash muhimdir.

Tadqiqotda aniqlangan ilmiy-amaliy xulosalar quyidagilardan iborat:

Milliy musiqa eshitish ko'nikmalarini rivojlantirishda o'qituvchining metodik salohiyati va pedagogik innovatsiyalarni tatbiq etish markaziy ahamiyatga ega;

Ta'lim jarayonida multimodal didaktik vositalar va virtual cholg'u dasturlarini integratsiyalash o'quvchilarda musiqiy madaniyatni shakllantirishda yuqori samaradorlikka ega;

O'quvchilarning musiqiy-estetik va madaniy-kommunikativ kompetensiyalarini mustahkamlashda individuallashtirilgan pedagogik yondashuvlar yetarlicha natija beradi;

Ta'lim muassasalarida pedagoglarning raqamli savodxonligini oshirish hamda milliy musiqa ta'limini yangicha metodlar bilan boyitish uchun doimiy malaka oshirish tizimini yo'lga qo'yish zarur.

Umuman olganda, ushbu tadqiqot milliy musiqa eshitish ko'nikmalarini rivojlantirishda o'qituvchining rollarini ilmiy asosda aniqlab, pedagogik innovatsiyalarni amaliyotga joriy etish uchun konseptual va metodik platforma yaratdi. Bu esa O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yangi O'zbekiston Taraqqiyot strategiyasi" va "Ta'lim sohasini isloh qilish" dasturlarida belgilangan milliy madaniyatni ta'lim jarayoniga samarali integratsiyalash maqsadlariga mos keladi hamda milliy musiqa ta'limining sifatini yangi bosqichga ko'tarish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, PF-60-son, "Yangi O'zbekistonning 2022–2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasi to'g'risida", 28.01.2022.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori PQ-4884-son, "Ta'lim va tarbiya tizimini tubdan isloh qilish to'g'risida", 06.11.2020.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 1-avgustdagi qarori — Bolalar musiqa va san'at maktablari xodimlari mehnat sharoitlarini yaxshilash haqida. [kun.uz manbasi]
4. Shavkat Mirziyoyevning san'at va ijod vakillari bilan uchrashuvi. Youtube, 2024-yil. <https://www.youtube.com/watch?v=1aAuyGmMwBU>.
5. Jalilov A.A. Milliy musiqa tarbiyasining nazariy-metodik asoslari. Toshkent, 2018.
6. Teshaboyev M. O'quvchilarda milliy musiqa madaniyatini shakllantirishning metodik asoslari. Toshkent, 2020.
7. Islomov G'. Musiqa ta'limida innovatsion texnologiyalarning o'рни. Ilmiy maqola, 2021.
8. Mamatqulov N., Karimov Sh. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida milliy musiqa madaniyatini shakllantirish: metodik qo'llanma. Toshkent, 2019.